COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

Nr. 16 (XLVII)
Decembrie 2005

ORIGINEA SOCIALĂ A RELIGIEI CREŞTINE. IMPLICAȚII ASUPRA STĂRII DE SECURITATE A COLECTIVITĂȚILOR UMANE

Alexandra SARCINSCHI

C O N C L U Z I I

- *Religia a reprezentat din cele mai vechi timpuri un factor de echilibru şi compensare, o alternativă pentru comunități şi indivizi în fața creşterii în amploare a insecurității.*
- *Religia, drepturile omului, securitatea umană, dar şi violența şi conflictul sunt concepte-cheie în analiza noului mediu de securitate, deoarece religia este, în acelaşi timp, atât unul dintre factorii ce favorizează pacea şi securitatea, cât şi unul dintre cei care declanşează crize şi conflicte.*

1. Creştinismul ca reflexie într-o lume ideală a relațiilor sociale

Alfred Loisy[1] defineşte creştinismul ca „cea mai înaltă manifestare a credinței omeneşti care caută fericirea în dreptate”. Definiția sa indică o înțelegere mult mai largă a fenomenului creştin şi obligă la un studiu dincolo de reperele sale istorice. În acest context circumscris idealului creştin al unei opere supreme de dreptate socială, religia creştină se integrează într-o tendință general omenească de a face să înceteze suferința nedreaptă, de a face să triumfe dreptatea.

Configurația tabloului religiilor omeneşti este determinată de câțiva factori: în primul rând, popoarele mici permanent amenințate de altele mari şi puternice; apoi, clasele sociale lipsite de putere şi de posibilitatea de a avea acces la ea şi, în final, individul uman adesea singur în fața suferinței copleşitoare. În plus, condițiile istorice specifice fiecărei epoci au determinat aşteptări diferite în ceea ce priveşte sursele „operei de dreptate” şi, implicit, ale securității. În trecut, aceasta era aşteptată, cu totală pasivitate, de la puterea dumnezeiască a unui Mântuitor, în timp ce, în prezent, aceeaşi „operă de dreptate” este aşteptată de la inițiativa omenească instituționalizată sau nu, de la lupta pentru o idee socială sau națională, de la o credință socială sau națională. Cauzele acestei deosebiri de fond sunt evidente:

- în trecut, comunicarea anevoioasă între oraşe sau sate, dificultățile în transportul alimentelor, inexistența terapeuticii ştiințifice, a măsurilor luate de stat pentru a ajuta individul făceau posibilă izolarea individului. Este înțeleasă, în acest context, apariția unei „noi speranțe” într-o lume încă haotică şi socialmente amorfă: speranța în existența unui spirit protector care „vede” suferința injustă şi face dreptate.
- în prezent, progresul tehnic, al comunicațiilor, politicile sociale, în special cele de asistență socială, au dezvoltat un puternic sentiment de solidaritate socială, astfel încât suferința găseşte un corectiv, individul nemaifiind singur în fața ei.

În studiile de sociologie a religiei, analiza creştinismului este realizată cu ajutorul câtorva concepte dintre care „suferință socială” şi „dreptate socială” sunt centrale. Suferința socială este suferința mulțimii, anonime şi obscure, nu

aceea a unui singur individ, ce, adesea, nici nu este înregistrată de istorie. Suferinţa socială este cauza transformărilor ivite, uneori, în manifestarea sentimentului religios. Odată cu ea, a apărut şi speranţa puternică de dreptate, ceea ce înseamnă că dreptatea socială, ca principal ideal al doctrinei creştine, îşi are originea în eterna dorinţă omenească de încetare a suferinţei nemeritate, nedrepte. Religia apare astfel ca un reflex al mentalităţii, al năzuinţelor omeneşti, al vieţii sociale, transformându-se şi ea odată cu viaţa socială.

În acest context, este evident faptul că apariţia creştinismului are drept cauze atât de natură psihologică, cât şi socială şi istorică. În opinia sociologului român Alexandru Claudian (Curs în manuscris *Originea socială a religiei creştine*, Facultatea de Filozofie şi Litere, Iaşi, 1943-1944), creştinismul a fost ajutat în răspândirea lui de o serie de condiţii psihologice favorabile: într-o lume dusă spre prăbuşire de „determinismul implacabil al istoriei”, vechile credinţe religioase nu mai satisfăceau noile aspiraţii ale oamenilor. Noul context istoric, departe de imaginea idilică descrisă de mitologia eroică şi poetică, a creat noi surse de insecuritate, ce, la rândul lor, au creat noi nevoi: valori supreme (lipsite de slăbiciunile omeneşti), Dumnezeu unic şi dreptate infailibilă, perfectă. Toate schimbările de ordin psihologic s-au petrecut pe fondul unor transformări de natură socială şi istorică, concretizate în decăderea statului roman.

Religia creştină apare, aşadar, ca factor de echilibru şi compensare, ca o alternativă pentru comunităţi şi indivizi în faţa creşterii în amploare a insecurităţii. Această afirmaţie este sprijinită de teoria funcţionalistă ce vede în religie o forţă stabilizatoare a societăţii. De asemenea, adepţii concepţiei bergson-iene[2] vorbesc despre iniţierea acestui fenomen social ca o reacţie de apărare a omului în faţa forţelor distructive, în timp ce şcoala malinowski-ană[3] înfăţişează religia ca un răspuns la „tragediile vieţii”, de fapt la discrepanţele existente între aşteptările oamenilor şi realitatea socială.

2. Securitatea umană – deziderat general valabil

Varietatea definiţiilor atribuite conceptului de *securitate umană* demonstrează faptul că, deocamdată, problematica securităţii este departe de a fi pe deplin clarificată. Situaţia este cauzată de faptul că toate sensurile existenţei umane sunt construite prin definiţii rezultate din experienţa perceptivă a indivizilor. Astfel, realizarea stării de securitate, indiferent de nivelul şi domeniul la care ne raportăm, este îngreunată de uriaşa varietate a valorilor şi intereselor oamenilor, ce, adesea, intră în contradicţie, creând temeri asupra securităţii individuale, grupale, naţionale, zonale, regionale, globale.

În anul 1993, „Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare” a publicat „Raportul anual asupra dezvoltării umane”, în care a introdus noţiunea de *securitate umană*, ce, în anii următori, a devenit un reper pentru un nou model de securitate, o nouă paradigmă a securităţii. Conform viziunii ONU, societatea umană trebuie să se înscrie rapid într-un proces de transformare pe două niveluri, al cărui rezultat să fie pe de o parte, transferul centrului de greutate de la securitatea teritorială la cea a oamenilor, iar pe de altă parte, transferul mijloacelor de realizare a securităţii de la achiziţia de armament la dezvoltarea umană sustenabilă. Securitatea umană necesită, în acest caz, contracararea unei largi game de ameninţări la adresa oamenilor, grupate astfel: securitatea economică – asigurarea unui venit minim necesar fiecărui individ; securitatea hranei – garantarea accesului la hrana de bază; securitatea medicală – garantarea protecţiei minime faţă de boli şi de un stil de viaţă nesănătos; securitatea ecologică – protejarea oamenilor faţă de deteriorarea mediului şi dezastrele naturale; securitatea personală – protejarea oamenilor de violenţa fizică, oricare ar fi sursa acesteia; securitatea comunităţii – protejarea oamenilor de pierderea relaţiilor şi valorilor tradiţionale, de violenţa etnică şi sectară; securitatea politică – furnizarea unui mediu de viaţă bazat pe respectarea în societate a drepturilor omului.

În plus, în ceea ce priveşte ameninţările, teoria bazată pe securitatea umană este cu mult diferită de cea neorealistă, care consideră că cea mai importantă ameninţare la adresa securităţii

Autorul, Alexandra Sarcinschi, este cercetător ştiinţific în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, din Universitatea Naţională de Apărare „Carol I”, şi doctorand în Ştiinţe Militare al aceleiaşi instituţii de învăţământ superior.

este violenţa organizată din partea altor state. Adepţii teoriei securităţii umane analizează atât sursele directe, cât şi pe cele indirecte ale ameninţărilor (Bajpai, Kanti, *Human Security: Concept and Measurement*, Kroc Institute, SUA, 2000):

- ameninţări directe: moarte violentă/incapacitare (victimele unei crime violente, uciderea femeilor şi copiilor, terorism, revolte, pogromuri, genocid, torturarea şi uciderea disidenţilor, victimele de război etc.), dezumanizare (sclavie, răpire, arestarea oponenţilor politici etc.), droguri (dependenţa de stupefiante, trafic ilegal), discriminare (legislaţie discriminatorie, practici împotriva minorităţilor, subminarea instituţiilor politice etc.), dispute internaţionale (tensiuni şi crize între state), armament de distrugere (proliferarea armelor de distrugere în masă);
- ameninţări indirecte: privaţiuni la nivelul nevoilor umane de bază (hrană, apă, îngrijire medicală de bază, educaţie primară), maladii (rata de apariţie a bolilor şi morburilor care ameninţă viaţa), dezastre naturale şi/sau provocate de om, subdezvoltare (nivel scăzut al PIB/ locuitor, creşterea lentă a PIB-ului, inflaţie, şomaj, inegalitate, sărăcie, instabilitate economică, stagnare şi transformare demografică la nivel naţional, zonal, regional, global etc.), dislocare de populaţie (refugiaţi şi migraţie la nivel naţional, zonal, regional şi global), degradarea mediului la nivel naţional, zonal, regional şi global.

În ansamblu, cadrul în care ONU promovează securitatea umană este definit de rapoartele „Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare”, ce vizează diverse domenii de acţiune, în special prin menţinerea păcii, intervenţie umanitară, sprijinul acordat refugiaţilor etc. Cu toate acestea, se pare că oficialii ONU au pierdut din vedere, în ultimii ani, problema securităţii umane, întrucât conceptul nu a fost utilizat nici în cursul Summit-ului Mileniului, nici în Declaraţia Mileniului. Probabil că motivul principal constă în caracterul eterogen al conceptului, dar şi în lipsa de entuziasm manifestată de ţările care au promovat agenda de securitate umană în contextul reformelor generale iniţiate în cadrul Organizaţiei, deşi, cel puţin în plan teoretic, utilitatea conceptului nu poate fi negată.

3. Creştinism şi securitate umană

Cu mai mult de un deceniu în urmă, Samuel Huntington avertiza că aşa-numita „ciocnire a civilizaţiilor” este legată îndeosebi de religie şi mai puţin de puterea politică. Într-o lume ce a cunoscut dramele provocate de atentatele teroriste, importanţa unei asemenea viziuni poate fi exagerată. Într-adevăr, analiştii şi teoreticienii de pretutindeni afirmă adesea că secolul XXI va fi un secol al violenţei şi războiului religios (vezi Seiple, Robert A. şi Dennis R. Hoover (coord.), *Religion and Security: The New Nexus in International Relations*, Rowman & Littlefield Publishers, 2004) şi consideră că religia devine cel mai important mecanism politico-ideologic de declanşare în conflictul global (Otis, Pauletta, *Religion and War in the 21st Century*, în Seiple, Robert A. şi Dennis R. Hoover (coord.), Op. cit., 2004, p. 11). Această viziune este simplistă întrucât religia este întotdeauna parte a unui context social mai larg, ce o influenţează şi este influenţat, la rândul său, de către aceasta. Efectele acestei relaţii de interdependenţă sunt observabile în toate domeniile vieţii sociale, iar acest fapt demonstrează că religia nu este unicul factor ce aduce pace, aşa cum nu este nici unicul factor ce declanşează conflicte armate. Mai mult, conceptul de „conflict global” este greu de definit şi, mai ales, de operaţionalizat. În aceeaşi situaţie se află şi conceptul de „securitate globală”. Acesta reprezintă o oglindire a imaginii ONU, un subiect de controversă cauzată de sfera sa uriaşă de acoperire.

Securitatea globală poate fi subminată realmente uşor de preocupările referitoare la asigurarea unui anumit nivel de securitate naţională: dacă o naţiune se simte ameninţată de alta, atunci securitatea globală nu poate exista atâta vreme cât unii actori ai lumii sunt în dezacord. De asemenea, securitatea globală este compromisă şi de existenţa atitudinii de respingere şi dezacord afişată de un stat asupra filosofiei de guvernare a altuia. Din aceste motive, conceptul de securitate globală nu este consistent. El presupune existenţa unei entităţi supranaţionale care ar putea lua decizii aplicabile

întregii omeniri. Mai mult, în condiţiile în care competiţia pentru resurse între naţiuni s-a accentuat, este puţin probabil ca securitatea globală să devină un concept durabil în relaţiile internaţionale.

În acest context, conceptul de securitatea umană are acoperire globală, iar unul dintre scopurile implicite ale creştinismului este de a-i accentua această dimensiune. Creştinismul promovează toleranţa şi nonviolenţa, articulează şi apără drepturile omului, contribuind astfel la creşterea gradului de securitate umană.

Pacea şi realizarea păcii sunt elemente centrale ale religiei creştine, în condiţiile în care istoria modernă a fost preocupată preponderent de stabilirea şi conservarea păcii între naţiuni, nu între indivizi. Învăţăturile creştine furnizează un material amplu pentru explorarea naturii umane şi a nevoii de securitate umană. Documentele creştine atestă preocuparea pentru asigurarea securităţii umane sub forma securităţii economice, a hranei, a celei medicale, dar şi a securităţii ecologice, oferind o bază teoretică solidă pentru încercările de realizare a unei sustenabilităţi ecologice (de exemplu, în *Geneza*, Dumnezeu creează şi protejează întregul cosmos). Astfel, deşi practicile Bisericii Creştine nu au urmat întotdeauna învăţăturile acestei religii, creştinismul în sine se identifică în aceeaşi măsură cu dreptatea economică şi socială, dar şi cu pacea şi securitatea. În fine, învăţăturile creştine, ce plasează existenţa umană într-o poziţie superioară celei a celorlalte forme de viaţă, reprezintă una dintre cele mai bune susţineri teoretice ale drepturilor omului. Dacă aceste învăţături au potenţial de susţinere a drepturilor omului, practica religioasă, la nivelul lumii ca întreg, conferă un anumit grad de încredere în succesul viitor al unei etici globale ce defineşte drepturile omului atât într-o manieră holistică (Estul creştin), cât şi individualistă (Vestul creştin).

Problematica originii sociale a religiei creştine şi a implicaţiilor acesteia în domeniul securităţii reprezintă unul dintre aspectele cele mai importante ale studiului dimensiunii religioase a securităţii. Este evident faptul că nu numai creştinismul promovează o astfel de etică orientată spre om şi spre asigurarea securităţii sale, ci şi celelalte mari religii ale lumii, însă analiza implicaţiilor acestora în domeniul enunţat este adesea realizată în prezenţa unor convingeri etnocentriste ce relevă aspectele negative în detrimentul celor pozitive. Din acest motiv, este necesar ca studiul oricărei religii, mai ales a implicaţiilor sale în domeniul securităţii, să ia în considerare şi contextul istoric şi cultural al subiectului analizei.

NOTE:

[1] Alfred LOISY (28.02.1857 – 01.06.1940), preot catolic francez, profesor şi teolog, a fost principalul critic al viziunilor tradiţionaliste asupra descrierilor biblice ale creaţiei. Din acest motiv, a fost condamnat şi excomunicat de către oficialii Vaticanului în anul 1908.

[2] Henry – Louis BERGSON (18.10.1859-04.01.1941), filosof francez, a promovat o nouă viziune asupra moralităţii şi religiei ca preocupate de creativitate şi progres, nu de realizarea coeziunii sociale.

[3] Bronisław MALINOWSKI (07.04.1884 – 16.05.1942), om de ştiinţă polonez, este unul dintre cei mai importanţi antropologi ai secolului XX, pionier al domeniului etnografic şi în studiul relaţiilor de reciprocitate.

PROPUNERI

- Adoptarea, în studiile asupra dimensiunii religioase a securităţii, a unei abordări ce ia în considerare contextul istoric, social şi cultural al obiectului de referinţă al analizei, evitându-se atitudinile etnocentriste şi xenofobe.
- Este necesară elaborarea unor studii de securitate referitoare la religie nu numai ca factor declanşator al violenţelor şi conflictelor, ci şi ca element de realizare şi conservare a păcii şi securităţii.

COLOCVIU STRATEGIC* este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare ştiinţifică, conferinţelor, simpozioanelor, seminariilor, meselor rotunde, opinii şi puncte de vedere ale unor personalităţi de marcă din armată şi societate, din ţară şi străinătate, implicate în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul Editurii şi Tipografiei Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1582-6511. B: 862/2006

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, Bucureşti
Telefon: 319.56.49, Fax: 319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
web: http://cssas.unap.ro